

TWEE AAN TWEE

Foto: Paul Goossen.

Lezen zonder tekst: een andere kijk op leesvaardigheid

Theo Rikken, docent Frans aan het Van Maerlantlyceum in Eindhoven was niet tevreden met het leesvaardigheids-
onderwijs in 4 en 5-vwo. In samenwerking met Gert Rijlaarsdam, hoofddocent onderwijsontwikkeling aan het
Instituut voor de Lerarenopleiding van de Universiteit van Amsterdam, ontwikkelde hij een nieuwe manier om leer-
lingen actiever teksten te laten lezen. Leerlingen werken in tweetallen: de een heeft de tekst voor zich en de ander
niet. Door de juiste vragen te stellen, moet de leerling die de tekst niet heeft, achterhalen wat er in staat.

Theo Rikken

Met de resultaten van het leesvaardigheidsonderwijs Frans 1 in de klassen 4- en 5-vwo was ik niet erg tevreden. Samen met Gert Rijlaarsdam, verbonden aan het aan het Instituut voor de Lerarenopleiding in Amsterdam, ontwikkelde ik een manier om leerlingen actiever teksten te laten lezen. Kort samengevat komt het hier op neer. Leerlingen werken in tweetallen: de een heeft de tekst voor zich en de ander niet. Door de juiste vragen te stellen, moet de leerling die de tekst niet heeft, achterhalen wat er in staat.

Hoe werkt het?

Iedere leerling krijgt een tekst die geschikt is om door zijn medeleerlingen te worden gelezen. Belangrijk is dat

de leerling de tekst goed kan uitspreken want het enige dat hij of zij mag doen is gedeeltes uit de tekst voorlezen. Een medeleerling moet er door middel van het stellen van maximaal tien vragen achter zien te komen wat er in de niet-zichtbare tekst te lezen valt. Die tien vragen moeten eerst op papier gezet worden. 'Lees elke eerste en laatste zin van alle alinea's' zou bijvoorbeeld een goede vraag kunnen zijn.

Na het stellen van de tien vragen krijgt de vragenstellende leerling de opdracht om aan de hand van de gekregen informatie een samenvatting te maken van de tekst die hij niet gezien heeft. Als de vragensteller de goede vragen op het 'leesapparaat' heeft afgevuurd, moet het hem lukken om de gevraagde samenvatting op schrift te stellen.

Na drie maal een dergelijk ‘interview’ afgenomen te hebben, zal de leerlingen tot een ‘ideale vragenlijst’ zijn gekomen. De leerling zal moeten laten zien hoe hij aan de hand van zijn ideale vragenlijst een zelfgekozen tekst benadert. Die demonstratie wordt op band opgenomen. Alle leerlingen hebben een eigen leesmap waarin ook de videoband wordt opgeborgen. Voor het project zijn acht uur beschikbaar; alles moet binnen lestijd gebeuren.

Proef

In een voorbeeldles presenteren we het ‘blindlezen’ aan de leerlingen. Gert Rijlaarsdam speelt ‘leesapparaat’ en ik zoek twee leerlingen uit, een goede en een minder goede leerling, die de opdracht krijgen om buiten het lokaal tien vragen te formuleren die ze als interviewer aan het ‘leesapparaat’ gaan stellen. De tekst die gelezen gaat worden delen we ook uit aan de leerlingen die in de klas zijn blijven zitten, zodat ze het kunnen volgen.

Het ‘leesapparaat’ beantwoordt de vragen van de eerste leerling. Deze leerling is een zeer goede lezer en slaagt erin om het ‘leesapparaat’ die delen uit de tekst voor te laten lezen die ervoor zorgen dat hij een goede samenvatting kan maken. Terwijl de eerste leerling zijn samenvatting schrijft, komt de tweede leerling binnen om zijn vragen aan het ‘leesapparaat’ te stellen. Hij bakt er niet veel van. Hij heeft maar drie vragen in twintig minuten kunnen bedenken en valt als slecht geoefend lezer door de mand. Het is zelfs de moeite niet om een samenvatting te maken. Het geeft ons de mogelijkheid klassikaal de twee processen te vergelijken. Ondertussen is de eerste leerling klaar met zijn samenvatting en leest deze voor. De toeschouwers en ook wijzelf zijn zeer verbaasd over het resultaat.

We concluderen dat vooral in het begin van het project de teksten overzichtelijk moeten zijn en van een niet al te hoog niveau. We stellen een schema op dat als leidraad gaat dienen voor de komende lessen.

Werkwijze

De leerling krijgt de opdracht om thuis tien vragen te formuleren die hem in staat stellen erachter te komen wat er in de tekst staat. Deze tien vragen zet hij op papier. De leraar zoekt twee overzichtelijke teksten van een niet al te hoog niveau. De klas wordt opgedeeld in tweetallen. De leerling die ‘leesapparaat’ gaat spelen krijgt de tekst. De interviewer gaat naast of tegenover hem zitten en probeert met behulp van zijn tien vragen een samenvatting te maken. Na elke vraag noteert hij in het kort het antwoord dat hij van het ‘leesapparaat’ heeft gekregen. Na tien minuten stoppen we met het stellen

van de vragen en geven de interviewer vijf minuten de tijd om schriftelijk samen te vatten waar de tekst over gaat. Na deze vijf minuten draaien we de rollen om. Ik deel een andere tekst uit en de leerlingen krijgen de opdracht op dezelfde manier te werk te gaan.

Aan het einde van het uur doen de leerlingen hun tekst, hun vragenlijst en de samenvatting van de tekst in hun leesmap. De leesmappen worden opgeborgen in een kast die op slot kan. Tussendoor mag er niet aan de opdrachten worden gewerkt.

Als huiswerk voor de volgende les krijgen ze de opdracht om de handleiding voor het samenvatten van een tekst aan te passen. Ze moeten andere vragen bedenken indien de tien vragen die ze de vorige keer hadden bedacht, ontoereikend bleken te zijn. De aangepaste handleiding / vragenlijst komt samen met de nieuwe door de docent uitgedeelde teksten en de samenvatting natuurlijk weer in de ‘leesmap’.

De volgende twee lessen werken de leerlingen volgens hetzelfde patroon. De bedoeling is dat ze telkens een ander koppel vormen. Na deze drie lessen waarin de leerling de gelegenheid heeft gekregen een ‘ideale’ handleiding te maken, krijgt hij de opdracht het project af te sluiten met een demonstratie. Dit mag buiten de les gebeuren.

De praktijk

Het was een hele klus om leerlingen enthousiast te krijgen voor deze nieuwe aanpak. Veel leerlingen probeerden zich te drukken. Sommige leerlingen leverden broddelwerk in zoals bijna onleesbare kladjes met de handleiding. Diezelfde leerlingen vergaten ook nogal eens de samenvattingen in hun map te doen. Echter, toen er van wel-

VRAGEN

Voorbeelden van ‘gewone vragen’:

- Wat is het onderwerp?
- Wat is de hoofdgedachte?
- Wat gebeurt er in het verhaal? Een slechte vraag aan een leesapparaat!
- Wat is de titel?
- Wie / Wat speelt de belangrijkste rol in het artikel?

Ideale vragen:

- Worden in de tekst namen en/of jaartallen genoemd?
- Wat is de bron van de tekst?
- Lees de eerste en laatste zin van elke alinea!
- Staant er schuingedrukte, dikgedrukte etc. woorden / zinnen?

willende leerlingen signalen kwamen dat deze manier van werken bij diagnostische toetsen heel positieve resultaten opleverde, kwam de onwelwillende groep ook in beweging. Daarnaast week ik niet af van de op papier vastgelegde normen. Dat hielp ook!

Tijdens de les maakte ik van alle leerlingen video-opnames om ze te laten zien wat een goede en wat een slechte manier van interviewen was. De minder goede leerlingen konden daar hun voordeel meedoen.

Een voorwaarde voor het welslagen van de sessies is dat de leerlingen het Frans goed uitspreken. Het kwam voor dat de interviewer door de slechte uitspraak van het 'leesapparaat' niets van de tekst begreep en maar zelf in de tekst ging kijken. In een volle klas is zo iets moeilijk te voorkomen; door de demonstraties aan het einde van het project zullen de zwakke leerlingen toch aan het licht komen.

Het bleek nuttig om gedurende het project zoveel mogelijk naast de leerlingen te zitten om te controleren hoe ze werkten en ze bij te sturen indien ze een totaal verkeerde aanpak hadden.

Er waren nogal wat leerlingen die door een zelf veranderde aanpak van teksten veel beter in staat waren een tekst 'blind' te lezen en te begrijpen. Velen gaven ook toe dat ze beter waren gaan lezen en dat ze deze methode ook bij andere vakken aan het toepassen waren.

Evaluatie

Toen de eerste demonstraties binnen kwamen en ik beluisterde wat op de cassettes stond, kon ik niet anders

dan zeer tevreden zijn. De leerlingen hadden zich keurig aan de opdracht gehouden en deden precies wat er van hen verwacht werd. Het was een genot om te horen hoe ze zich door deze toch ingewikkelde opdracht heen sloegen. Sommige leerlingen bleken zeer vindingrijk bij het maken van een handleiding.

Er waren nogal wat leerlingen die de opdracht niet goed hadden uitgevoerd. Deels kwam dat omdat ze de opdracht verkeerd interpreteerden, deels omdat ze er geen zin in hadden. De leerlingen die de herkansing moesten maken, deden dat toch naar ieders tevredenheid. Dat kwam ook omdat ik ze een 'goede' demonstratie had laten horen. Na dit beluisterd te hebben, was het ook voor hen duidelijk wat er moest gebeuren.

Zelf vond ik het een uitdaging om het 'lezen zonder tekst' op mijn leerlingen los te laten. Ze moesten serieus aan de slag en er werden geen concessies gedaan; dat beviel me goed. Toch zou ik de opdrachten hier en daar nog wat willen verfijnen. Tijdens een demonstratie een veel te lange tekst gebruiken, moet natuurlijk niet meer gebeuren. De uitspraak verbeteren zodat er door het 'leesapparaat' beter wordt voorgelezen, is natuurlijk ook een vereiste.

Dit blindlezen project heeft me er wel toe aangezet ook bij andere onderdelen waarbij leesvaardigheid een belangrijk aspect is op dezelfde manier aan de slag te gaan. Het bevalt de leerlingen en mijzelf goed. Af en toe zo'n project werkt motiverend en leerlingen leren er echt van om kritisch naar een tekst te kijken. ■

BEOORDELINGSMODEL

Onderdelen van 'lezen zonder tekst'

- Een tekst van minimaal 450 woorden.
- Een samenvatting ('tekstverwerking') van minimaal 150 woorden.
- Een ideale handleiding ('tekstverwerking').
- Een demonstratie van de 'route' naar de samenvatting (aan de hand van de ideale handleiding!)

B E O O R D E L I N G

	voldoende	onvoldoende
• Heeft de tekst een voldoende omvang?		
• Is de samenvatting tot stand gekomen met behulp van de ideale handleiding?		
• Zit er een ideale handleiding bij?		
• Geeft de demonstratie blijk van het proces van tekst benaderen gebaseerd op het gebruik van de ideale handleiding? Er moet bijvoorbeeld te horen zijn: 'wat is de kop van de tekst / staan er tussenkopjes en hoe luiden die?'		

Is er niet of onvoldoende voldaan aan de voorwaarden, dan krijgt de leerling een herkansing.